

PROBLEMATIKA ANGLICIZAMA

Igor Ivanović

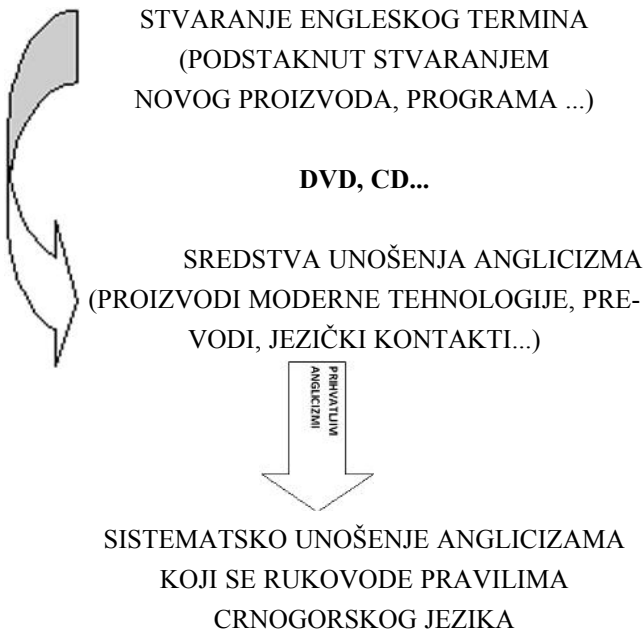
Changes on the world language map led by the planetary spreading of the English language certainly haven't went around Montenegro. Since our country is not active enough participant of this informatics race, we need to find suitable translation equivalents in order to suppress the non-selective input of English words into Montenegrin language.

Promjene na jezičkoj mapi svijeta, predvođene planetarnim širenjem engleskog jezika, svakako nijesu zaobišle ni Crnu Goru. Kako naša zemlja nije dovoljno aktivan učesnik informatičke trke, u smislu proizvođenja i pronalaženja novih stvari iz ovog domena, događa se najjednostavnija situacija, a to je preuzimanje engleskih termina. Sve više se govori o potrebi da se nađu odgovarajući prevodni ekvivalenti kako bi se potisnulo neselektivno unošenje anglicizama u crnogorski jezik. Nekritičko unošenje anglicizama je veoma izraženo u oblasti informatike, odnosno tekstova koji se bave ovom oblašću. Osnovna postavka koja je neophodna za površinski prevod jeste postojanje prevodilaca koji će da nam pruže takav prevod. Sve više se ti prijevodi svode na puko preslikavanje engleskih računarskih termina koji se zatim unose u crnogorski jezik.

Iako ne pripadaju domenu računarskog registra, sljedeće riječi će ovaj proces pukog preslikavanja i nesistematizovanog preuzimanja prikazati na jedan očigledan način. One su nastale kao posljedica nekritičkog preuzimanja i „površinskog prijevoda“ i upravo iz tog razloga, na različitim televizijama npr., neki učesnik programa se može nalaziti u *bekstejdžu* (ili na *stejdžu*), zapošljeni u preduzeću rade u *mrčendajzingu* (zajedno sa *mrčendajzerima*), ili u *advertajzingu*, komentatori se javljaju *lajv sa fešn vika* u Parizu, korisnicima se preporučuje da *apdejtiju* svoj kompjuter ili pak urednici vijesti sugerišu da se *dajdžestira* neki tekst.

Prikaz 1

Put *potrebnih* anglicizama iz oblasti kompjuterskog registra od njihovog nastanka pa do uključivanja u leksički sistem crnogorskog jezika

Prikaz 2

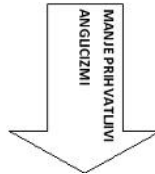
Put *nepotrebnih* anglicizama iz oblasti kompjuterskog registra od njihovog nastanka pa do uključivanja u leksički sistem crnogorskog jezika

STVARANJE ENGLESKOG TERMINA (PODSTAKNUT STVARANJEM NOVOG PROIZVOĐA, PROGRAMA ...)

LINK, COOLER, PASSWORD...

SREDSTVA UNOŠENJA ANGLICIZMA (PROIZVODI MODERNE TEHNOLOGIJE, PREVODI, JEZIČKI KONTAKTI...)

KONEKCIJA (VEZA), **KULER** (HLADNJAK, VENTILATOR), **PASVORD** (ŠIFRA, LOZINKA)

PARALELNA UPOTREBA
KONEKCIJA NASPRAM VEZE

IZDIZANJE ANGLICIZMA IZNAD
CRNOGORSKOG TERMINA U VEZI SA
UČESTALOŠĆU KORIŠĆENJA
(IAKO CRNOGORSKI TERMIN MOŽE
RAVNOPRAVNO DA SE KORISTI
UMJESTO ANGLICIZMA)
KULER NASPRAM VENTILATORA ILI HLADNJAKA

ISTISKIVANJE CRNOGORSKE RIJEČI
(U POTPUNOSTI ILI SKORO U POTPUNOSTI)
DOWNLOAD (ILI KAO DAUNLOAD, DAUNLOD)
NASPRAM **PREUZIMANJA**

DOMINANTNA UPOTREBA ANGLICIZMA
PASVORD ILI PASSWORD NASPRAM
PRISTUPNE ŠIFRE...

Na prikazu 2 možemo vidjeti uopšteni put anglicizma od njegovog nastanka pa do uključivanja u tkivo crnogorskog jezika. Nažalost, dio prikaza će se pominje paralelna upotreba anglicizama i crnogorskog termina može se javiti, a i ne mora. U velikom broju slučajeva engleski računarski termin odmah postaje opšteprihvaćen i samim tim dominantan. Pod manje prihvatljivim anglicizmima podrazumijevamo engleske računarske termine koji ne doprinose bogatstvu izražajnosti crnogorskog jezika zato što crnogorski jezik već ima sasvim odgovarajuće termine koji mogu da se ravnopravno koriste sa engleskim. Prihvatljivi anglicizmi su oni koji doprinose da se popune leksičke praznine crnogorskog jezika. Ovo je najčešće slučaj kada govorimo o potpuno novim pojmovima, proizvodima, programima i sl. Takvi pojmovi su prethodno bili nepoznati svijetu, a samim tim i crnogorskom jeziku, tako da je njihovo unošenje opravdano kako bi se mogli izraziti novi odnosi ili novi pojmovi. Naravno, to ne znači da takvi termini ne treba da se prevode. Ako bi se našlo neko rješenje koje je više u duhu crnogorskog jezika i u skladu sa njegovim pravilima onda, po našem mišljenju, takvom prijevodu treba dati prednost.

Dobar dio govornika crnogorskog jezika koji se neprestano susrijeću sa novim djelovima kompjuterske opreme, koji nose engleska imena, poseže za najmanje kreativnim rješenjem, a to je doslovno preuzimanje. Očigledan primjer svega ovoga je jedna od rečenica iz uputstva za postavljanje systemske memorije:

You can install 256MB, 512MB and 2GB unbuffered ECC/non-ECC DDR2 DIMM modules which...

Možete postaviti *256MB, 512MB i 2GB unbuffered ECC/non-ECC DDR2 DIMM* module koji... (Preuzeto iz uputstva za matičnu ploču Asus m2n)

Ovakva rečenica očigledno nema veliku komunikativnu vrijednost za osobe koje ne znaju engleski jezik. Uputstva treba da

služe za pojašnjenje stvari i to ne smiju da izgube iz vida osobe koje ih pripremaju.

Još jedan razlog koji samo pogoršava situaciju jeste i to što se situacija u informatičkom svijetu toliko brzo mijenja, pa tako mnogi termini nestaju i uporedo sa tim procesom nastaju nove riječi, tako da je sve to nemoguće ispratiti adekvatnim prevodnim ekvivalentima.

Još jedan aktivan problem jeste to što obično jedna leksička jedinica iz engleskog jezika računarskog registra zahtijeva više leksičkih jedinica crnogorskog jezika ili čitavu rečenicu, pa se i iz tog razloga poseže za preslikavanjem engleskih termina.

Engleski termini u primjerima koji slijede označeni su masnim, crnim slovima:

leeches - ljudi koji preuzimaju datoteku, ali je i ne dijele sa svog računara.

seeder - ljudi ili računari kod kojih se nalazi kompletna kopija datoteke, koju drugi preuzimaju.

swarm - grupa računara koja istovremeno šalje ili prima istu datoteku.

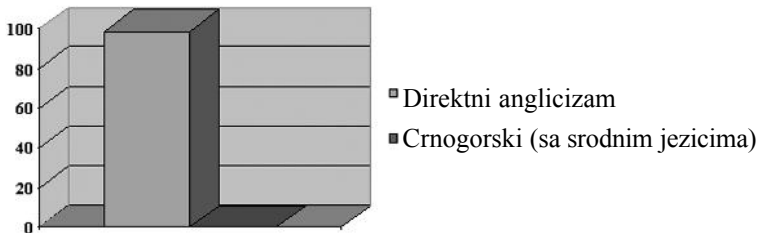
Kao što možemo videti potrebne su čitave rečenice koje bi objasnile ova tri termina iz engleskog jezika.

Svi ljudi koji koriste ove tri riječi će bez ustezanja reći da se oni odnose na torente (engl. *torrent*). Takođe, kada im pomenete ličere i sidere opet će znati o čemu se radi. Osnovno značenje engleske riječi *torrent* jeste bujica, međutim, ovakav način preuzimanja podataka pod tim imenom je nepoznat. Ovaj primjer nam pokazuje da iako je relativno lako naći prevodni ekvivalent u crnogorskom jeziku za termin iz engleskog jezika, crnogorski termin se ne koristi. Ovaj primjer takođe opovrgava tvrdnju da se kompjuterski anglicizmi ne prevode zbog teške prevodivosti.

Navedeni primjer pokazuje da to nije uvijek tako već da razloge za neprevođenje možemo, možda, naći u nedovoljnom korišćenju kreativnog potencijala našeg jezika. Doduše, adekvatne prevodne ekvivalente za engleske termine *leeches*, *seeder* i *swarm* nešto je teže naći, ali ne i nemoguće. Mogući doslovni prijevođi termina redom bi bili *crpitelj* (računar primalac), *sijatelj* (računar davalac) i *jato/roj* (grupa računara) što u stvari oni i jesu. Ali i pored toga što je engleski termin ipak prevodiv, on je u potpunosti dominantan nad crnogorskim terminom koji se uopšte i ne koristi. Ovo je jedna zanimljiva činjenica koja vrlo jasno prikazuje do koje mjere su anglicizmi kompjuterskog registra postali sastavni dio crnogorskog jezika.

Svi gore navedeni odnosi vrlo lako se mogu provjeriti preko najpoznatijeg pretraživača internet stranica *Google*. On nam može, na jednostavan način, pokazati koliko puta se na internetu javljaju riječi *torrent*, *torent* i *bujica*.

- Engleska riječ *torrent* javila se oko 113 000 000 puta;
- Njen prilagođeni oblik u crnogorskom jeziku (zajedno sa ostalim srodnim jezicima u okruženju) javio se oko 75 000 puta;
- Naša riječ *bujica* u kompjuterskom kontekstu nije nijednom upotrijebljena;¹

Grafikon 1: Odnos u procentima engleskog računarskog termina *torrent* naspram termina *torent*

¹ Ovi podaci su preuzeti sa internet stranice www.google.com 16. 03. 2012. u 17.55.

Podaci jasno upućuju na potpunu dominaciju engleskog termina. Postoji rijetka upotreba riječi *torent*, dok se crnogorska riječ i ne koristi. Na osnovu svega možemo zaključiti da, iako postoji mogućnost veoma lakog prijevoda, to jednostavno nije zaživjelo, jer je engleska riječ opšte-prihvaćena.

Izvori anglicizama

Svjedoci smo da gotovo svi reklamni materijali, internet stranice i uputstva sadrže veliki broj engleskih termina koji nisu prevedeni na adekvatan način. Ti termini su samo preslikani u lingvistički sistem crnogorskog jezika i kao takvi, već dugo vremena, odolijevaju bilo kakvom prijevodu. Upravo iz ovog razloga govorimo o: *pinovima*, *sabvuferima*, *slotovima*, *kulerima* itd. Ako bi ušli u prodavnicu računara i tražili, kojim slučajem, *hladnjak* vjerovatno bi vas uputili na prodavnicu bijele tehnike. Ako bi, pak, tražili čvorište vjerovatno biste završili u prodavnici elektro-materijala. Ovakva slika realnosti dovoljno govori o tome koliko smo se otuđili od crnogorskog jezika. Paradoks je upravo u tome što u ovakvim slučajevima naš jezik nema komunikativnu funkciju, đe bi se desila razmjena informacija, već u ovim slučajevima crnogorski jezik odmaže komunikaciji jer ne postoje ili nisu dovoljno poznati naši prevodni ekvivalenti.

Predložićemo neka rješenja za ovu situaciju. Jedan od najočiglednijih načina da se ovo riješi jeste da se neki anglicizmi prevedu na crnogorski, u skladu sa skupom standardizovanih pravila, koja bi svi poštovali. Ali ni to nije rješenje koje će sve zadovoljiti. Uostalom, takvo rješenje i ne postoji. Jedan dio stručnjaka iz pojedinih oblasti smatra da samo anglicizmi, i to većinom oni direktni, mogu na adekvatan način izraziti pojedine elemente stvarnosti. Naime, dobar dio ljudi koji se bavi računarima i informatikom uopšte, tvrde da, primjera radi, prevedena i prilagođena verzija operativnog sistema *Windows XP/Vista* nije neophodna jer su u potpunosti naviknuti na korišćenje engleskih termina i njihovo prevođenje na crnogorski jezik bi samo oteža-

lo stavri. Takođe, postoji mišljenje da đeca u vrlo ranom uzrastu uče engleski tako da im prijevodi engleskih kompjuterskih termina uopšte i ne trebaju.

Druga strana se zalaže za prijevod jer, ako đeca usvoje engleske termine, kasnije će biti gotovo nemoguće da se naviknu na upotrebu crnogorskih. Drugi argument je da postoje ljudi koji ne znaju engleski jezik tako da je potrebno da postoje prijevodi računarskih termina. Uostalom, važno je imati izbor. Kao što vidimo, imamo dva oprečna mišljenja koja još više doprinose konfuziji koja na taj način nastaje. Kao što se iz prethodnih djelova moglo zaključiti, ovde ćemo zastupati mišljenje da je neophodno prevesti manje prihvatljive anglicizme koji se javljaju u računarskom registru. Takvih termina je svakim danom sve više, i ne postoji razlog zašto se oni ne bi preveli na crnogorski jezik.

Pored kompjutera, tj. operativnih sistema, bogat izvor anglicizama su i stručna literatura i uputstva koja se vrlo lako i brzo distribuiraju širem sloju društva. Taj sloj prihvata ponuđene prijevode na svjesnoj ili nesvjesnoj osnovi i na taj način se stvara jako uporište koje je plodno tlo za dalje širenje anglicizama. Odgovor na to zašto pomenuta literatura sadrži toliki broj anglicizama može se tražiti u zvučnijem i boljem reklamiranju, dakle, u pitanju je privlačenje potencijalnog kupca. To znači da je mnogo poželjnije kupiti HD (*High Definition*) televizor koji pruža više „frejmova“. Isto tako, na nekim internet stranicama, kupac se može prijaviti za *Nokia 6500 slide* telefon ili pogledati „benčmark“ u vezi sa proizvodom koji kupuje. Svi ovi elementi šalju signale koji navode na to da je upotreba engleskih termina poželjnija, jer pruža sliku nečeg otmjenijeg, boljeg, nečeg što definitivno moramo kupiti. Ljudi koji se bave prodajom ovih proizvoda odavno su uvideli potencijal koji ovakav jezik ima i shodno tome ga koriste kako bi privukli kupca. Prikazaćemo samo neke isječke iz reklama koje se mogu pročitati u časopisima posvećenim kompjuterima:

1. Izaberite vaš *True Life Display*...
2. Obradujte sebe jednim *Widescreen* monitorom...
3. *HD* za vaše oči...
4. Kupi *printer* – izaberi poklon!
5. Optimizujte vaš *site*...
6. Nudimo različite proizvode: *Wireless* uređaje, *MP3* i *MP4 Players*, *LCD* i *TFT* Monitore, Digitalne kamere, *Flash* memorije...
7. *HDMI* televizori sa tri *porta*...
8. *HD Ready TFT* monitori iz nove serije...
9. *Digital media port* za super konektivnost...
- 10 a. Trosistemski bas refleks zvučnici sa hibridnim dual woofer-om i veoma efikasnim rožnatim tviterom...

Izrazićemo sumnju da bi veliki broj potencijalnih kupaca imao ideju koji konkretno proizvod kupuju, ako bi im se taj proizvod predstavio na način koji je izložen u primjeru 10 a. Međutim, upravo na ovaj način se djeluje na psihologiju kupaca kojima se ove stvari prikazuju i definišu anglicizmima kako bi dobile makar na zvučnosti. Ovaj proizvod ima takav opis, da je kupac odmah spreman da za njega izdvoji veće sume novca. Djeluje kao da ga je napravila NASA za potrebe svemirskih istraživanja. Ovo je vjerovatno i svrha ovakvog opisa. Međutim kada bismo stavku 10a ponovo preveli na crnogorski jezik imamo:

10b Kasetofon sa podrškom za niske i visoke frekvencije...

Ovakav proizvod bi zasigurno imao nižu cijenu od gore navedenog proizvoda iz jednostavnog razloga što je sada svakom kupcu jasno da kupuje „dobar“ kasetofon sa različitim modernim mogućnostima. Nažalost, ovo je direktno povezano sa sve češće pominjanom tezom da su nam kompjuterski anglicizmi (i ne samo iz te oblasti) mnogo privlačniji od crnogorskih termina.

Kulturološki uticaj

Iz svih primjera koji su navedeni u dosadašnjem izlaganju videli smo na djelu jedan proces koji je u svojoj suštini veoma zanimljiv sa lingvističkog stanovišta. Naime, manje prihvatljivi računarski anglicizmi koji dolaze u kontakt sa crnogorskim jezikom (samim tim i sa crnogorskom kulturom, tradicijom itd...) mijenjaju crnogorski jezik i na taj način mu nameću svoja pravila. Mnogo očekivaniji proces bi bio da se oni prilagođavaju novonastalom okruženju u kojem su se našli, odnosno da prihvate sva pravila crnogorskog jezika koja su propisana za ovaj konkretni tip problematike. Svakako, crnogorski jezik ne može (i ne treba) da ostane zatvoren za uticaje koji mu dolaze sa strane, u ovom slučaju iz engleskog jezika.

Crnogorski jezik ne može da ostane imun na uticaje jer je on dio jednog šireg lingvističkog sistema đe je engleski jezik odavno preuzeo primat u vezi sa razvojem modernih tehnologija. Ne treba da ostane zatvoren iz jednostavnog razloga što engleski jezik može da obogati crnogorski nazivima za različite uređaje kao i novim mehanizmima obogaćivanja značenja kroz potrebu imenovanja stvarnosti. To je moguće jer je engleski jezik onaj koji koriste mnogi naučnici, pronalazači, itd. koji stvaraju nove uređaje modernih tehnologija.

Leksičko bogaćenje crnogorskog jezika može se desiti isključivo ako primijenimo postupak kontrolisanog uvođenja, a zatim i prilagođavanja engleskog jezika crnogorskom. Dakle, trebalo bi da postoji odgovarajući filter, koji će razdvojiti potrebne od nepotrebnih računarskih anglicizama, odnosno, bilo bi poželjno da postoji neka granica koja će biti određena odgovarajućim kriterijumima. Ti kriterijumi bi bili zasnovani na leksičkom kvalitetu, a ne na kvantitetu kao i na dugoročnim potrebama crnogorskog jezika da očuva svoje specifičnosti. Neselektivnim prihvatanjem računarskih anglicizama dolazi do promjene kulturoloških obrazaca i vrijednosti. Tako danas možemo da govorimo o „preslobodnoj“

upotrebi računarskih anglicizama na reklamnim panoima, televiziji, u raznim knjigama itd. Vrijednost i učestalost domaćih računarskih termina polako gubi na snazi, dok anglicizmi dobijaju novu snagu. Na ovaj način crnogorski jezik je došao pod uticaj kulturološkog globalizma, a takođe možemo govoriti i o leksičkom globalizmu. I jedan i drugi globalizam šire identične obrasce koji su isti u čitavom svijetu. Na taj način se narušavaju specifičnosti svih ostalih jezika primalaca, uključujući i crnogorski jezik.

Pored svega ovog, veliki problem crnogorskog jezika, a i većine ostalih jezika, je to što Crna Gora nije aktivni proizvođač računara i računarskih komponenti. Za ovu činjenicu bi se moglo reći da pripada vanjezičkom domenu, ali ona ima veoma izražen uticaj na cjelokupnu kulturu Crne Gore. Bez razvoja jezika koji opisuje moderne tehnologije nema ni razvoja sopstvene tehnologije. Dakle, preuzimanjem jezika, preuzima se i tehnologija i obratno. Preuzimanjem jezika i tehnologije preuzimaju se i ostale kulturološke vrijednosti koje ranije nijesu bile svojstvene crnogorskom području. Tu govorimo kako o pozitivnom, tako i o negativnom kulturološkom uticaju, koji su prosto nerazdvojivi. Kroz takav uticaj prvo se preuzimaju vrijednosti koje su nam relativno bliske, a zatim se taj krug prihvatanja širi i na one vrijednosti koje su nam ranije bile nepoznate ili smo ih smatrali nepoželjnim. Prožetost jezika i kulture je veza koja se podrazumijeva jer je jezik osnova kulture i kao takav osnova društva. Odnosi različitih kultura prema stranim jezicima reflektovali su se na različite načine. Ovaj odnos nije proizvod modernog, već seže i u drevna vremena. Tako nailazimo na jednu staru priču koja se tiče antičkog Rima i Grčke. Ukratko, kako se grčki jezik smatrao jezikom nauke, izvjesni Arije je bio stava da je bolje nešto kazati grčkim stilom, tj. umećanjem *h* jer bi na taj način takva izjava zvučala učenije. Ta izjava nije ostala bez uticaja i čuveni rimski pjesnik Katul je tim povodom sastavio pjesmu „Ariju snobu“ u kojoj ga je osudio zbog takvog stava. Dihotomija pomodnost-potrebnost stranih uticaja je ostala aktuelna i do današnjeg dana.